

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYALAR MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLÍQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASI,
SHARWASHÍLÍQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALÍ**

**VETERINARIYA MEDICINASI HÁM SHARWASHÍLÍQTAĞÍ AKTUAL
MASHQALALAR HÁM OLARDÍN SHESHIMLERI**
atamasındaǵı xalıq aralıq ilimiy hám ilimiy-texnikalıq konferenciya
materiyalları TOPLAMÍ
15-noyabr 2024-jıl

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro**
ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari
TO'PLAMI
15-noyabr 2024-yil

**СБОРНИК материалов
международной научно и научно-технической конференции
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**
15 ноября, 2024 г

NÓKIS-2024

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYALAR MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLÍQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLÍQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALÍ**

**VETERINARIYA MEDICINASÍ HÁM SHARWASHÍLÍQTAĞÍ AKTUAL
MASHQALALAR HÁM OLARDÍN SHESHIMLERI**
atamasındağı xalıq aralıq ilimiy hám ilimiy-texnikalıq konferenciya
materiyalları TOPLAMÍ
15-noyabr 2024-jıl

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro**
ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari
TO'PLAMI
15-noyabr 2024-yil

СБОРНИК материалов
международной научно и научно-технической конференции
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"
15 ноября, 2024 г

NÓKIS-2024

Xulosa. Ochiq qamar rangbaranglikdagi tajriba hayvonlari yosh dinamikasida mutlaq o'sim ko'rsatkichlarini 100 % deb qabul qilinsa, qizil qamarda tug'ilgandan 4-4,5 oygacha bo'lgan davrda 2,93 %ga, qora qamarda 4,37 %ga ustunlik qilgan, 4-4,5 oydan 12 oygacha davrdagi mutlaq o'sish shunga mos ravishda -2,4 va -3,9 %ga tendetsiya saqlanib qolgan. 12 oydan 18 oygacha bo'lgan davrda bu ko'rsatkich shunga mutanosib ravishda -7,26 va -11,7 %ga farqlanishlar bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ахметшиев А.С. “Селекционные генетические основы создания племенного стада каракульских овец каракалпакского сура в Казахстане”. Дисс. докт. с/х наук. Алма-Ата, 1989, С.285.

2. Сатторов С.Б. ва бошқалар “Сур қоракўл қўчқорлар авлодида гулларнинг айрим хусусиятлари” «Chorvachilik va naslchilik ishi» jurnali №2 (19) 2021-yil 23-24 betlar

3. Турганбаев Р. У. «Продуктивные и биологические особенности овец сур каракалпакского породного типа оригинальных расцветок урюк-гуль и камар» Автореферат Диссертации на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук. – Ташкент – 1993, с.23.

4. Плохинский Н. А. Наследуемость и повторяемость. Генетические основы селекции животных. Москва. Наука. 1970. – с. 64-73.

5. Юсупов С. Ю. ва бошқ. Қоракўлчиликда наслчилик ишини юритиш ва қўзиларни баҳолаш (бонитировка қилиш) бўйича қўлланма. –Тошкент, 2015, 31 бет.

QAMAR VARIATSIYALARIDAGI QO'ZILAR TERISIDA IFODALANISHI, TOVLANISHI, VA GULLARNING BIR TEKISLILIK KO'RSATKICHLARI

Astankulov A.F., Pirmanova M., Urazimbetova Sh. Esamboyev S.
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali

Annotatsiya. Ushbu maqolada qoraqalpoq zot tipiga mansub qamar rang-baranglikdagi qorako'l qo'ylarining variatsiyalar kesimida teri ko'rsatkichlari keltirilgan bo'lib, barcha guruhlarda terilarning ifodalanishi, tovlanishi va gullarning bir tekislik ko'rsatkichlari aniqlangan. Olingan tajriba ma'lumotlari bo'yicha tahlil qilingan va xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar. Qamar variatsiyalari, teri ko'rsatkichlari, ifodalanishi, tovlanishi va gullarning bir tekisligi.

Kirish. Qoraqalpoq sur qorako'l terilari assortimentida qamar rang-baranglik sur terilari ichida qizil qamar o'zining nafisligi, yorqinligi bilan ajralib turadi. Shuning uchun qoraqalpoq sur qamar terilarida ifodalanishi, tovlanishi va gullarning bir tekisligi ko'plab belgilar va xususiyatlarni o'z ichiga olgan kompleks ko'rsatkich hisoblanib, terining sifatini va qolaversa uning sinfini belgilovchi xususiyat hisoblanadi.

[1] izlanishlarida, rang-baranglikning namoyon bo'lishi jun tolasining tovlanishiga bog'likligini aniqlagan holda jumladan, o'rikgul rang-barangligida surlik darajasi yaxshiroq namoyon bo'lgan. Sur rangli qorako'l qo'ylarining jun tolasining surlik darajasini hisobga olgan holda, juftlashda [2] bu ko'rsatkich bo'yicha, olingan avlodlarda 63,4-76,7 %-gacha namoyon bo'lishi aniqlangan. Avlodlarda rang xususiyatlarini yaxshilashda qo'ylar surlanish darajasi bilan uzviy bog'likligini va bu holatni selektsiya jarayonida foydalanish zarurligini aytadi [3].

Tadqiqotning maqsadi. Qoraqalpoq zot tipiga mansub qamar rang-baranglikdagi qorako'l qo'ylarining teri xususiyatlarini o'rganish hamda maqsadga muvofiq rang-baranglikdagi qo'zilar olish salmogini ko'paytirish usullarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot joyi va usullari. Tadqiqotlar Qoraqalpog'iston Respublikasi Qorao'zak tumani qorako'lchilikka ixtisoslashgan "Nurtilek qaraozek" fermer xo'jaligida olib borildi.

Tajriba uchun olingan qamar rang-baranglikdagi qorako'l qo'ylarining 3-variatsiyasi (qizil qamar, qora qamar va ochiq qamar) olinib, qo'ylar bir xil oziqlantirish sharoiti va saqlash texnologiyasida parvarishlandi.

Tajriba davomida olingan qorako'l terilar sifati, tovarlik xususiyatlari quritilgan holatda BQITI metodikasi [5], asosida o'rganildi. Teri tipi va shakllari, gullarning mustahkamligi, joylashishi organoleptik usulda aniqlandi.

Tadqiqot natijalari. Qoraqalpoq sur qo'zilar terisining ifodalanishi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarimizning natijasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Qamar qo'zilar ranglarining ifodalanishi, %.

Ranglar	Qo'zilar soni	Ifodalanishi, %		
		A'lo	Yaxshi	Yomon
Qizil qamar	51	17,6±1,46	72,5±5,65	7,8±0,52
Ochiq qamar	39	15,4±1,21	66,6±5,08	17,9±0,13
Qora qamar	34	14,7±1,23	61,8±4,87	23,5±1,98
O'rtacha	124	15,9±1,3	66,97±5,2	16,4±0,88*

Qamar qo'zilar ranglarining ifodalanishi bo'yicha, qamar variatsiyalari orasida farqlanishlar kuzatilib (1-jadval), alo darajadagi ifodalanishi qizil qamarda 17,6±1,46 %-tashkil qilib, ochiq qamarga nisbatan 2,2 %-ga va qora qamarga nisbatan esa, 2,9 %-ga ustunlik qildi. Ushbu ko'rsatkich yaxshi ifodalanishda shunga mos ravishda 5,9 % va 10,7 %-ga ustunlik darajasi teng bo'ldi. Bu boradagi olib borilgan tajriba malumotlari 2- jadvalda keltirilgan.

2-jadval

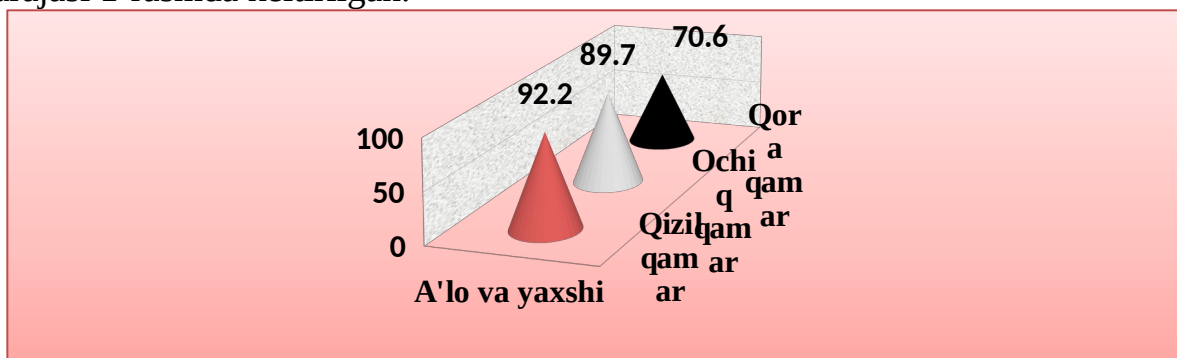
Qamar qo'zilar ranglarining tovlanishi, %.

Ranglar	Qo'zilar soni	Tovlanishi, %		
		A'lo	Yaxshi	Zaif
Qizil qamar	51	35,3±2,08	56,9±5,13	7,1±0,52
Ochiq qamar	39	28,2±2,34	61,5±5,53	10,3±1,08

Qora qamar	34	23,5±2,13	47,1±3,41	29,4±2,21
Oʻrtacha	124	29,0±2,18	55,2±4,69	15,6±1,27

Qamar qoʻzilar ranglarining tovlanishi boʻyicha olingan malumotlar (2-jadval) shuni koʻrsatadiki, qizil qamar qoʻzilarida alo tovlanish darajasi 35,3±2,08 % boʻlgan boʻlsa, ochiq qamarga nisbatan 7,3 %-ga, qora qamarga nisbatan esa, 11,8 %-ga ustunlik qildi.

Sur qorakoʻl terilarida qimmatligini alo va yaxshi tovlanish darajasi malum darajada baholaydi. Bizning tadqiqotlarimizdagi ushbu alo va yaxshi tovlanish darajasi 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. Qamar variatsiyalarida alo va yaxshi tovlanish darajasi

Ifodalanish va tovlanish darajasining teri sathida namoyon boʻlishi bu birtekislik darajasiga bevosita bogʻlikdir. Ushbu olingan terining bir tekislik darjasi byayicha malumotlar 3-jadvalda umumlashtirilgan.

3-jadval

Qamar qoʻzilar ranglarining bir tekisligi, %

Ranglar	Qoʻzilar soni	Bir tekisligi, %		
		Alo	Yaxshi	Yomon
Qizil qamar	51	23,5±2,21	62,7±5,31	13,7±1,12
Ochiq qamar	39	17,9±1,52	56,4±5,27	25,6±1,98
Qora qamar	34	20,6±1,95	53,0±4,51	26,4±0,26
Oʻrtacha	124	20,6±1,89	57,37±5,03	21,9±1,12

Qamar qoʻzilar ranglarining bir tekisligi boʻyicha olingan malumotlar (3-jadval) shuni koʻrsatadiki, qizil qamarda alo bir tekislik 23,5±2,21 %-ni tashkil qilgan boʻlsa, ochiq qamarda bu koʻrsatkich 17,9±1,52 %-ga teng boʻlib, qizil qamar 5,6 %-ga ustunlik qildi va qora qamarga nisbatan esa, 2,9 %-ga koʻp boʻldi. Bunday tendentsiya yaxshi bir tekislik darjasida ham koʻrish mumkin.

Qorakoʻl terisida gullarning joylashuvi teri sinfiga tasmsir koʻrsatadi. Shuning uchun qoʻzilar terisi gullari joylashuvi seleksiya jarayonida inobatga olinadi va parallel-kontsentrik hamda toʻgʻri-parallel gullar joylashgan qoʻzilar nasl uchun qoldirilishi lozim.

Bizning tadqiqotlarimizning turli qamar qo‘zilar variatsiyalarida gullarning joylashishidan olingan natijalari 4-jadvalda keltirilgan.

Qamar qo‘zilar variatsiyalarida gullarning joylashishi bo‘yicha olingan ma’lumotlarda (4-jadval) qizil qamarda parallel kontsentrik joylashishi bo‘yicha, $21,6 \pm 1,9$ %-ni tashkil qilgan bo‘lsa, bu ko‘rsatkich ochiq qamarda $15,4 \pm 1,3$ % bo‘lib, qizil qamarda $6,2$ %-ga ustunligini ko‘rish mumkin. Ochiq qamarda gullarning aralash joylashishi $43,6 \pm 3,9$ %-ga teng bo‘lib, qizil va qora qamarga nisbatan shunga mos ravishda $10,3$ va $11,2$ %-ga ko‘p bo‘ldi.

4-jadval

Qamar qo‘zilar variatsiyalarida gullarning joylashishi, %.

Qamar variatsiyalari	Bosh soni	Gul naqsh tipi		
		Parallel kontsentrik	To‘g‘ri Parallel	Aralash
		$X \pm S_x$		
Qizil qamar	51	$21,6 \pm 1,9$	$45,1 \pm 3,7$	$33,3 \pm 2,7$
Ochiq qamar	39	$15,4 \pm 1,3$	$41,0 \pm 3,2$	$43,6 \pm 3,9$
Qora qamar	34	$20,5 \pm 1,6$	$47,1 \pm 3,3$	$32,4 \pm 2,8$
O‘rtacha	25	$19,17 \pm 1,6$	$44,4 \pm 3,4$	$36,43 \pm 3,13$

Xulosa. Xulosa tariqasida shuni aytish mumkinki, Eng ko‘p ifodalanish darajasi qora qamarda ($23,5 \pm 1,98$) kuzatildi. Sur terilariga ifodalanish bilan birga tovlanishi ham qorako‘l tesining qimmatligi oshiradi. Qizil qamarda yaxshi tovlanish darajasi $56,9 \pm 5,13$ % bo‘lgan bo‘lsa, qora qamarga nisbatan $9,8$ %-ga ustunlik qildi. Shuni takidlash mumkinki, qizil qamarda tovlanish darajasi ochiq va qora qamarga nisbatan yuqori ekanligi isbotlandi. Teri gullarining bir tekis joylashuvi teri rangiga ham bog‘lik byalib, bunda qizil qamar qo‘zilarining terisida ustunlikni ko‘rish mumkin. Qizil va qora qamar terilariga parallel kontsentrik va to‘g‘ri parallel gullarning joylashishi ko‘proq xosdir.

Qoraqalpoq sur qo‘zilarining jun tolasining bir tekisligi terining nafisligini taminlaydi. Bu nafislik asosan teridagi gullarning va surlik darajasining bir tekisligi bilan namoyon bo‘lib, yorqin va jozibador terilar olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ахметшиев А.С. “Селекционные генетические основы создания племенного стада каракульских овец каракалпакского сура в Казахстане”. Дисс. докт. с/х наук. Алма-Ата, 1989, С.285.

2. Сатторов С.Б. ва бошқалар “Сур қоракўл қўчқорлар авлодида гулларнинг айрим хусусиятлари” «Chorvachilik va naslchilik ishi» jurnali №2 (19) 2021-yil 23-24 betlar

3. Турганбаев Р. У. «Продуктивные и биологические особенности овец сур каракалпакского породного типа оригинальных расцветок урюк-гуль и камар» Автореферат Диссертации на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук. – Ташкент – 1993, с.23.

4. Плохинский Н. А. Наследуемость и повторяемость. Генетические основы селекции животных. Москва. Наука. 1970. – с. 64-73.

5. Юсупов С. Ю. ва бошқ. Қорақўлчиликда наслчилик ишини юритиш ва қўзиларни баҳолаш (бонитировка қилиш) бўйича қўлланма. –Тошкент, 2015, 31 бет.

CHORVA HAYVONLARINI BO'RDOQILASH DAVRINING MUHIM JIHATLARI VA ULARGA E'TIBOR BERISHNING ASOSIY JIHATLARI.

Tleubayeva Z.S., Karamatdinova N., O'rinbaeva N.

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali

Annotatsiya. Chorva hayvonlarini bo'rdoqilash davri va ularga e'tibor berishning asosiy jihatlari, qishloq xo'jaligida chorva mollari yetishtirish va ularni samarali boqish-boshqarish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ushbu davrda chorva hayvonlarining sog'lig'i, naslchilik sifatini oshirish va ularni parvarishlash texnologiyalari bilan bog'liq jihatlar e'tiborga olinishi kerak. Bo'rdoqilash jarayonida hayvonlarning genetik resurslarini saqlash va rivojlantirish, shuningdek, kasalliklarning oldini olish va davolash usullari, muloqot va yem-hashak, suv ta'minoti kabi omillar muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada chorva hayvonlarini bo'rdoqilash jarayonida e'tibor berish zarur bo'lgan asosiy jihatlar, ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish va barqaror rivojlanishi uchun qilinishi kerak bolgan ishlar haqida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar. naslchilik, bo'rdoqilash, Klyuver - Shtraux uslubi, qoramolchilik, Froveyn usuli, qoramollarning tirik vaznini o'lchash, molxona qurish.

Kirish. Qoramollardan bo'rdoqilashdan asosiy maqsad eng yuqori samaradorlikka erishish. Bo'rdoqilashdan foyda olish uchun qoramollarni parazitlarga qarshi dorilash va emlash, chorva mollarining tana vaznini doimiy tarzda tekshirib turish, tana vazniga qarab guruhlariga ajratish va guruhlariga qarab oziqlantirish, yuqori darajadagi energiya va oqsilli (proteinli) ozuqalar bilan oziqlantirilishi kerak. Doimiy tarzda xo'jalikda mavjud bo'lgan ozuqalar bilan chorva mollarini bo'rdoqilash doim ham samara bermaydi. Bunday bo'rdoqilash yo'li faqatgina chorvador uchun mehnat qiymati va ozuqadan olinadigan foyda ko'rinishida qolishi mumkin.

Asosiy qism. Chorvador iqtisodiy samaradorlik va foyda ko'rishi uchun bo'rdoqilashni boshlashdan oldin quyidagi jihatlarni hisobga olishi kerak:

Chorva mollarini parvarish qilayotgan xonadon oila a'zolari har yili tibbiy ko'rikdan o'tishlari, yuqumli kasalliklarga qarshi emlash muolajalarini (kasallik hayvonlardan insonlarga yuqmasligi uchun) olishlari zarur.

Chorva hayvonlarini parvarishlashning asosiy sharti ularni o'z vaqtida va uzluksiz oziqlantirishdir (og'ilxonada parvarishlash davrida mollar yozda tayyorlangan ozuqa bilan boqiladi). Ikkinchi muhim shartlaridan biri – zarur